

Hasonlóságok és különbségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

olyanná lesz, „elszíneződik”...) De, ha a virágot kiveszik a földjéből – más fajta létet kap... –, ezzel jobba teszik (más körülmények, jobb élet, sokat törődik a lelki minőségével), akkor egyre szebbé is lehet. Persze ez az elv sem tökéletes, mert a keletkezésre és a végső pusztulásra nem ad választ, sem arra, van-e végső pusztulás (virágnál lehet, de az sem biztos.) Ekkor még csak nagyon egyszerűsítve, a három dimenzióból néztük a dolgokat, pedig a valóság ettől iszonyatosan másabb és bonyolultabb.

Közben ott a kisördög, hogy mi van, ha mégsem így van, és másként működik, vagy valós a megsemmisülés.

A cikk írója: *Varga Péterné/ Pável Márta*, katolikus hittanár, az AQUILA Párt elnöke, 25 éve az AQUILA kat. közösség létrehozója és vezetője. Két könyve jelent meg (*Akinek füle van a hallásra, az hallja meg*, valamint *A misztikus teológia alapjai*) és egy *Hazafelé* címmel folyamatban van. Publikációi megtekinthetők a www.aqp.hu valamint a <http://www.sasmarta.eoldal.hu> oldalon.

Az alábbi cikk elé a szerkesztő megjegyzése:

Az AQUILA igényes szellemi életet él, és tanulmányokat is folytat. Az alább olvasható mű egy ilyen magas szintű szellemi terméke az AQUILA „harmadrend” egyik oszlopos tagjának.

Marton Janka

*„Igneus est Ollis Vigor et Celestis Origo”
Tűz az energiájuk és égi az eredetük⁹*

Isten jelen-létének hírnökei

Hasonlóságok és különbségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

Bevezetés

Tizenhét évesen találkoztam először Teilhard-ral: a legelső alkalommal, amikor a csoportba jöttem, az elmélkedés tárgya a sztyeppéken bemutatott magányos miséje volt. Ahogy Teilhard a semmi közepére kivette

⁹A Teilhard-család címerének jelmondata, idézet Vergiliustól. Joseph Teilhard de Chardin: Testvérem, Pierre. Golen Károly (szerk.): Vallomások Teilhard-ról. Róma, 1984. p.10.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

papként Istennek ajánlotta „a Világ minden munkáját és verejtékét”¹⁰, minden embert, a maga teljes valójában, lélekben mi is odahelyezkedtünk a felajánlás paténájára: először éreztem életemben igazán mélyen, hogy Isten egészében, teljes valómban szeret és valóságával rám borul, hogy magába von, hogy egész lényemet magába öleli. Ez az élmény volt a kezdete bennem az Istenhit fellángolásának és az elmélkedő ima útjában való bizonyosságnak (ha sokszor el is estem azután a magam gyúrta göröngyökön). Ezt követően kezdtem el olvasni Teilhard műveit. A felnőtt kor küszöbének gyötrelmei közt, mikor azt gondoltam, óriási terheket hordozok, *A Pap* című írásából döbbentem rá nem csak arra, hogy semmiségekkel küzdök, hanem arra is, hogy még az igazán borzalmas szenvedések és kilátástalan gyötrelmek között is lehet olyannyira Istent szeretni, hogy minden tapasztalat felé vezessen.

Rahner műveivel évekkel később, a főiskolán találkoztam, ahol az elemzések alkalmával főként racionális okfejtéseire, többszörösen összetett gondolatrétegek egymásra építésének vizsgálatára helyezték a hangsúlyt, kevésbé megnyilatkozásainak lelki tartalmára vagy kifejezett lelki írásaira. Azonban e dolgozatra készülve türelmesebben, mélyrehatóbban olvasva, többféle jellegű megnyilatkozását megismerve, már látom: *mindkettejükben ugyanaz az égi tűz lobogott*. Mindketten tudatosan élték meg a világ eseményeit és az emberi lények küszködéseit, nem zárkóztak el, sőt inkább belevetették magukat az emberek gondjaiba, kérdéseibe, de ezt úgy tették, hogy közben Isten jelen-létének átélői és hírnökei voltak. *Az emberi szövődékben meglátták, és írásaikon át a mai napig másokkal is megláttatják azt az aranyszálat, ami mindent átsző: Isten jelenlétét. Az emberi dübörgésben hallották, és képesek voltak másokkal is meghallatni a mindenütt jelenlévő Krisztusi szívdobbanást, mely értünk dobban és minket hív...* Világháborús időkben élve, a szörnyűségek ellenére – sőt azokkal együtt – mindketten rendíthetetlenül hittek az emberi élet értelmében és abban, hogy a megváltottság nem egy távoli idea, hanem a minden emberi rezdülésben ott lüktető legközelebbi valóság. A másik emberben, legyen az hívő, más vallású vagy hitetlen, mindketten látták ugyanazt az egy, isteni lelket. Jezsuita szerzetesek lévén Szent Ignác örökségéhez hűen szellemileg nagyon magas nívóra törve a fejlődést keresték és tapasztalatuk megosztásának módjait környezetükkel; kovászként hatottak szellemi környezetükben, hatnak a mai olvasókban is.

Dolgozatomban abból a szempontból vizsgálom Teilhard de Chardin (1881-1955) és Karl Rahner (1904-1984) – e két jeles gondolkodó, pap, jezsuita szerzetes – filozófiai és teológiai munkásságát, hogy Isten valóságát és Krisztus egyetemes, összefogó vonzását, mely számukra bizonyosság volt, miként mutatták meg másoknak, hogy a bennük Istenért

¹⁰ Teilhard: *Mise a világ felett*. Gólen Károly (szerk): *Út az Ómega felé*, Válogatás Teilhard de Chardin műveiből. Budapest, Szent István Társulat, 1980. p.165.

lobogó tűzzel hogyan próbálták más emberek szellemét, lelkét is fellángoltatni.

Kilépés a komfortzónából

Gondolataik közlésében, meglátásaik elfogadtatásában egyikőjük sem a világnak való egyszerű megfelelést, nem a kényelmes középutat választotta. Teilhard természettudományos elhivatottsága az evolúció lépcsőfokainak kutatásában és az, ahogy az anyagról gondolkodott, már önmagában is elégséges lett volna ahhoz, hogy gondolatai kiszorítandóvá váljanak kora hierarchikus egyházi szervezetének szemében. Rahnerhez hasonlóan egy ideig ő is katedrán tanított, ám miután újszerű nézetei eljutottak Rómába, nemcsak a párizsi Institut Catholique-ot és főiskolai lelkipásztori tevékenységét kellett hátrahagynia, hanem hazáját is, mintegy száműzve Pekingbe (később Afrikába és New Yorkba). Rahner is sokszor kendőzetlenül kimondta nézeteit (ld. *A jövő egyházának spiritualitása*) és voltak is incidensei az egyházi hierarchiával: 1951-ben megtiltották, hogy közölje egy mariológiai témájú értekezését; 1954-ben utasították, hogy a koncelebráció témakörében ne nyilatkozzon; majd 1962-63 között kizárólag Róma engedélyével jelenhettek meg írásai. Ám míg Teilhard-t kifejezetten eltiltották a tanítástól, és kötelezték, hogy tevékenységét szorítsa vissza a természettudományok területére, addig Rahner oly módon tudta gondolatait közvetíteni, hogy nyugdíjba vonulásáig teológiai karokon taníthatott, tanszéket vezethetett, sőt a II. vatikáni zsinat tanácsadójaként, szakértőjeként működhetett. Talán annyi-
val könnyebb volt helyzete, hogy az egyházi vezetőség a hatvanas évekre már kezdte felismerni, hogy fennmaradása érdekében nyitnia kell kora szellemisége felé és így igyekezett befogni (ezzel kordában is tartani és irányítás alá vonni) vitorlájába azt a szelet, amit pár évtizeddel azelőtt Teilhard-ral kapcsolatban még elfojtani kívánt.

Kifejezés módjukban nem törekedtek a könnyen fogyaszthatóságra. Mindkettejüknek nagyon sajátos – bár egymástól nagyon is eltérő – nyelvezete van, megértésük idő- és energia-befektetést kíván az olvasó részéről. Az 1800-as évek második felében az I. Vatikáni zsinat után – a modernizmussal szemben a hagyományok megerősítését tűzve ki célul – pápai rendelet határozta meg, hogy a katolikus iskolákban, egyetemeken, papképzésben a skolasztikus, tomista teológiát állítsák középpontba. XIII. Leó pápa által 1879-ben kiadott *Aeternis Patris* kezdetű enciklika megerősítette, hogy „az igazsághoz vezető úton kiemelkedik az Egyház tanítói közül Aquinói Szt. Tamás”¹¹ (melyet a következő évtizedekben további enciklikák is megerősítettek), így a neotomizmus az 1900-as évek

¹¹ <http://lexikon.katolikus.hu/A/Aeterni%20Patris.html>

Hasonlóságok és különbségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

közepéig szinte kizárólagossággal meghatározta a teológus és papképzés alapjait. Rahner stílusában kifejezetten érvényesül a tomista (és kanti) modor, a bonyolultan rétegzett témafelépítés, ami a hasonló szellemiségben nevelkedett akkori klerikusok számára nem volt idegen, a laikusok számára azonban annál inkább nehézzé tette, teszi értését. Ugyanakkor Heideggerhez hasonlóan igyekszik a használt fogalmak jelentésének több oldalról megvilágított tisztázására. A leegyszerűsített tomizmus helyett annak mélyére hatolva a lét-tapasztalat gyökereinek elemzésére törekszik. Kifejezőmódjában és kérdésfeltevéseiben erősen jelen van a XX. századi egzisztencialisták szelleme is, mely az általa művelt spekulatív teológiát mégis élővé teszi. A hit kérdéseit rendszerező publikációinak strukturáltságra való törekvése és nagyon erős racionalizmusa mögül sokszor nem könnyű kifejtetni az élő lelki tartalmat, ám az is igaz, hogy vallomása az imáról, a halálról, szentbeszédei, pasztorális írásai sokkal közvetlenebb hangvételűek, és segítenek megérteni gondolkodásának magvát. Teilhard nyelvezete egészen más. Filozófiai- vallási írásait meghatározza természettudós szemlélete, mégis kevésbé rendszerez, mint Rahner. Csapongóbb, expresszívabb, személyesebb jellegű. Nem a klasszikus filozófiai fogalmakra épít, hanem új kifejezéseket alkot, ezeket azonban nem fejti ki akadémiai pontossággal. Ahhoz, hogy megérezzük, mit közvetít, intuitív nyitottsággal bele kell helyezkedni gondolatai sodrásába.

Ami kifejezőmódjukban közös, és ami a befogadó ráhangolódását segíti: *az a környező világot és tendenciákat részletesen megfigyelő, összefüggéseket kereső, elemző részletesség.* Vegyünk erre egy-egy kifejező példát. Rahner *A hit alapjai* című könyvének első fejezetéből egy bekezdést annak a felvetésnek szentel: „Hogyan lehet kitérni a transzcendencia tapasztalata elől?”¹². Körbetekint, mit lát az emberek között, és tapasztalatát fogalmazza meg: a transzcendencia élményét egy „vállrandítással” elintézheti az ember, három féle módon; van, aki naivul teszi, belefeledkezve a hétköznapi tevékenységeibe, van, aki felismeri, hogy létezhet egy végső kérdés, de elnapolja az azzal való foglalkozást, és van olyan, aki tudatosan elfojtja a kérdést, azt mondva, nincs értelme foglalkozni vele. Hasonló módszerrel közelít Teilhard – ő is megvizsgálja embertársait, és az alapján írja le a megfigyelt viselkedési módokat –, amikor Benne élünk című írásában azt elemzi¹³, hogy egy keresztény életében mit eredményez annak a két tannak az együttes hatása, miszerint egyrészt az ember és az általa felépített világ csupán por és hamu, másrészt Jézus mégis a világ megszentelésére küldi híveit. Teilhard úgy látja, van,

¹² Karl Rahner: *A hit alapja*, Bevezetés a kereszténység fogalmába. Szeged, Agapé, 1998. p.40-41.

¹³ Teilhard de Chardin: *Benne élünk* (Az Isteni Milliő) Tanulmány a belső életről. Ford: P.Rezek Román, Párizs-Bécs, 1967. p.24-25.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

aki a világgal való mindennemű kapcsolat elfojtására törekszik; van, aki a belső ellentétől gyötrődik, és ezért inkább nem veszi tekintetbe a világ por és hamu voltát, hanem abban elmerülve él; és van olyan, aki egyszer a világnak él, egyszer Istennek, szintén nem tudva feloldani a kettősséget, hol erre, hol arra billen el, kettős életet élve. Erről írva Teilhard hozzá is fűzi: „Nem szabad elfelejteni, hogy én most tapasztalatból beszélek.”¹⁴ Ezekből a példákából látható, hogy a nyelvezet különbözősége ellenére a két gondolkodó *módszerében* van azonosság, amikor környezetükből kiindulva elemeznek egy témát, amikor viselkedésmódokat, emberi helyzeteket vonnak vizsgálat alá. Ezzel különösen képesek megragadni az olvasót, hiszen olyan tapasztalatból merítenek, mely az olvasónak is közvetlen sajátja.

Témaválasztás és tartalom tekintetében sem törekedtek popularizmusra. Életüket jelentősen meghatározta a háború. Teilhard az első világháborúban évekig a fronton szolgált, majd többszörös megszakítással, de főként Kínában élte át a két világháború közötti majd a második világháború körüli nehézségeket, a feszültséget a külföldiekkel szemben (mely a bokszerlázadás indulatait idézte), a helyiek éhezését, a kolera terjedését, a titkosrendőrség álságos munkásságát, a japán megszállási kísérlet agresszióját. Rahnernek az innsbrucki egyetemet kellett elhagynia 1938-ban, mivel a nácik felszámolták a teológiai kart, majd az ottani jezsuita rendet is kiszorították. Ezután közel egy évtizedig elsősorban papi hivatásának élve és pasztorális munkát folytatva közvetlen közletről tapasztalta meg a kor hétköznapi emberének nyomorultságát és a náciizmus pusztító erejét. Ezekben az évtizedekben eleve a komfortzónából való kikökenést élte meg a társadalom, de Rahner és Teilhard *nem is próbálnak a komfortba visszazökkenteni, sőt fokozzák a belső feszültséget*: a mindennapi élet gondjaitól nem eltávolodó, hanem hittel belemerülő, a szakadék szélén Krisztus kezét fogó *belső túllépésre* készítetnek, a közvetlen anyagi világon és az egyéni érdekeken túli valóság megtalálására, majd az így szerzett belső tapasztalat hatásainak a hétköznapi életbe való visszaömlésztésére. Nem tét nélküli, elméleti filozófiát és teológiát űznek, hanem arról beszélnek, Aki Van. Nem vértelen, passzív, hanem impulzív és tevékeny, Krisztus vérével átitatott kereszténységet építenek.

Isten mindent átszövő jelenléte

*„Istenem, leborulok Jelenléted előtt, mely az izzóvá lett Mindenségben dolgozik.” (Teilhard)*¹⁵

Teilhard elismert antropológus volt, a természettudományok doktora; számos sikeres paleontológiai expedíciót vezetett Afrika és Ázsia különböző tájain; éveken át a Pekingi Geológiai Szolgálat vezetője volt; az első

¹⁴ uo. p.25.

¹⁵ Teilhard: *Mise a világ felett.* im. p.201.

Hasonlóságok és különbségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

világháborúban tanúsított hősiességéért megkapta a Francia Köztársaság Becsületrendjét és tudományos munkájának elismeréseként a Francia Tudományos Akadémia tagjává választották. Ma meghatározó személyként tartják számon a filozófiában és a keresztény teológiában egyaránt. (Ha nem ismernénk viszontagságokba kényszerített életét, mindez milyen tetszetősen hangzana.)

Rahner a teológia doktora volt, a dogmatika professzora; a II. Vatikáni zsinat felkért tanácsadója (peritus); filozófiai munkásságáért a müncheni filozófiai fakultás (Hochschule für Philosophie) tiszteletbeli tagjává választotta; számos kitüntetésben részesült (pl. Romano Guardini díj, Sigmund Freud-díj, a Német Szövetségi Köztársaság érdemrendjének nagy érdemkeresztje).

Ezek mögött a címek mögött mindkettejük esetében nem csak magas színvonalú szellemi munka állt, hanem – mindennek forrásaként – *nagyon mély lelki élet*. Teilhard-ról testvére, Joseph írja: „Meghatározott időben végezte vallásos gyakorlatait: imádság, elmélkedés, rózsafüzér. Ezen a regulán még ötven évvel később sem változtatott, amikor hozzánk jött pihenni Moulins-be.”¹⁶ Papként az erdők vagy sivatagok ölen is misézik (saját vallomása szerint így fogalmazódik meg az Aisne-i erdőkben *A Pap* és az Ordos-sivatagban a *Mise a Világ felett* szövege, melynek tartalma egy éveken át szőtt belső elmélkedés az egész világ konszekrálására.) Ezt vallja: „*Most már számomra mindent az Isteni világít meg, belülről ragyogva, akárcsak bent égő láng, mely hol szabadon, élön izzik, hol meg halványan, de tovább fűt a hamu alatt, s aztán félredobja. Az egész teremtetett atmoszférába szüremlik, körülvesz és ostromol Isten.*”¹⁷ Rahnerről kortársai úgy emlékeznek meg, mint aki állandóan magánál hordta rózsafüzérét és gyakran imádkozta (még előadások közben is, a pulpituson, mikor például felolvastak értekezéseiből). A szent ignáci lelkigyakorlatokat mindketten úgy végezték, hogy benne valóban Istennel találkoztak. Rahner önvallomása Istennel való találkozásáról nagyon megkapó¹⁸. Kiemeli azt, hogy amikor Isten legmélyebb megtapasztalásáról ír, nem képekben megmutatkozó látomásokra gondol, nem szimbólumokra, nem hallott szavakra, hanem arra, amikor a névtelen és felfoghatatlan Isten önti el a lelket, annak csendjében. Imáról szóló rövid írásából¹⁹ láthatjuk, mennyire fontos volt számára az; nem is elvont teológiai értekezésésként beszél róla, hanem a ma emberének nyelvén igyekszik rávilágítani arra, mi az ima igazi értelme. Rákérdez arra, milyennek kellene lennie a szívnek. Istennel áthatottnak. Majd rákérdez: valóban vele

¹⁶ Golen Károly (szerk): Vallomások Teilhard-ról. im. p.10.

¹⁷ Teilhard: A Pap. Golen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.125.

¹⁸ Philip, Endean S.J.: Karl Rahner Spiritual Writings. Maryknoll, NY., Orbis Books, 2004. p.37.

¹⁹ uo.p.31.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

áthatott a szíved? Ahhoz, hogy az legyen, szükség van az imára. Szíved vágya, hogy szentté legyél? Ahhoz, hogy ez a vágy betöltsön, imádkozz. Teljes egészében Isten igazsága és valósága jár át? Ha nem imádkozol, akkor a földi dolgok kicsinyességébe, szűkösségébe ragadsz, ha imádkozol, akkor azokat elhagyva Isten jelenléte tölt el. Isten kommunikál, szeretetével körülölel, s ha az ember ezt befogadja, akkor – bár első pillanatban szembesül saját apróságával és jelentéktelenségével – a soha el nem múló szeretet tölti el. Rahner szemében az ember lényénél fogva az „üzenet hallgatója”: Isten szabad, nem kikényszeríthető, de folyton közölt szavát vagy csendjét szabad akaratában képes meghallani.

Istennek a lélekkel való közvetlen kapcsolata és mindent átható jelenléte mindkettejük számára a legbelsőbb valóság. De ez az istenkapcsolat nem ragad bent a lélek belsejében, hanem számukra az egész világot előnti. A legnehezebb helyzetektől a legszürkébb hétköznapiakig. Rahner kifejezetten hangsúlyozza a mindennapok imájának fontosságát, azt, hogy a hétköznapi rutinban ne a megszokás szürkése ragasszon a földhöz minket, hanem Krisztusba alakuljunk át az önlemondást kívánó helyzetekben, a másokhoz való szereteteli odafordulásban és az Istennek szánt kizárólagos időben. Mivel mindketten megtapasztalták létük forrását és célját, a többi embert is ebben – az Istentől származó és Felé tartó – kontextusban értelmezték. „Az ember alapvető létszerkezetébe tartozik, hogy kegyelemtől áthatott”²⁰ – mindketten vallották ezt, és embertársaikra, legyenek bármely nemzetből, vallásból, államból valók, mint az Isteni kegyelem lehetséges színterére tekintettek.

Dialógus

„A dialógus – amely különbözik a vitától és a közvetlen, egyoldalú meggyőzőési kísérlettől – feltételezi, hogy mindkét fél abból indul ki, és arra törekszik, hogy a másiktól tanuljon valamit(...) A világ konkrét bajai és a közös emberi értékek szükségessé teszik, hogy a keresztényeknek a másképp gondolkodókkal folytatott dialógusa átalakuljon közös munkává.” (Rahner)

Mindkét gondolkodó szenvedélyes dialógust folytatott a környezetével. Rahner többször is előadást tartott az Egyesült Államokban, Kanadában és szinte minden európai országban, a keleti blokkot is beleértve. Aktívan együttműködött a Görres-Gesellschaft-tal, mely társaságnak mai napig célja a teológia és a természettudományok közti párbeszéd előmozdítása. Részt vett a Paul Society munkásságában, mely híres volt a marxizmussal megkísérelt kommunikáció folytatásában. Eszmecserét folytatott protestáns teológusokkal (pl. a svájci protestáns Karl Barth-tal),

²⁰ Patsch Ferenc: Karl Rahner és a nem keresztény vallások. Vigília 2006/11 (idézet Rahnernek az 1959/60-as tanév téli szemeszterében Innsbruckban A vallástörténet dogmatikai princípiumai címmel tartott szemináriumáról)

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

vizsgálta az ökümenizmus lehetőségének határait. Teilhard bejárva minden kontinenst folyamatosan párbeszédben volt, tudósokkal és egyszerű emberekkel egyaránt, mindig keresve az egyedit, a nem szürke vagy langyos lelkületet. Utazásai során írt leveleiből láthatjuk, hogy egy kellemtelen, viharos hajóúton, vagy a sivatag, a sztyeppe közepén, öszvérhátton bandukolva is talált számára érdekes embereket. Tanulmányainak jó része pedig eleve úgy van megfogalmazva, hogy világnézettől függetlenül olvashassa bárki, akinek szellemi izzása hasonló. Olyan különböző kivételes elmékhez fűzte erős szellemi kapcsolat, mint például a francia Edouard Le Roy matematikus-filozófus vagy az angol Julian Huxley biológus, zoológus, az UNESCO első főigazgatója. Nem sznobizmusból hozom elő címeiket, hanem hogy lássuk, Teilhard-nak valódi tehetsége volt ahhoz, hogy hidat építsen más gondolkodók felé.

Amikor más vallásúakkal vagy ateistákkal kerül egy katolikus párbeszédbe, el kell fogadnia, hogy abban a közegben olyan külsőségek nem feltétlenül fognak latba vettetni megítélésénél, mint amik a saját egyházán belüli kommunikáció esetén esetleg igen (pl. hogy az illető szerzetes, pap, vagy a szervezeti hierarchiában milyen helyet foglal el). *Ebben a helyzetben leginkább szelleme számít, szavahihetősége, válaszadási képessége és hitelessége.* Teilhard és Rahner egyaránt tudott olyan bátor lenni, hogy ezeket a helyzeteket felvállalja, sőt keresse. Jézusban olyan mélyen gyökereztek, hogy *nyugodtan lehettek nyitottak mások felé, elfogadóak, nem féltek attól, hogy közben saját hitük megrendül.* Hitelességükről sokan tanúskodnak. Kortársak véleménye Teilhard-ról mutatja, mennyire tekintélyt parancsoló, ugyanakkor megnyerő is volt jelleme: „Tekintetében a lángész ragyogott. Lesújtott volna ez az utánozhatatlan tekintet, ha nem ragyogott volna benne végtelen jószág is (...) Rám emelve kristálytiszta tekintetét, amelyen a hazugságnak árnyékát sem láttam soha...”²¹ Teilhard-nak ez a hitelessége írásaiból is árad. Érdekes a Tordai Zádor által *Az Emberi Jelenség* 1980-as kiadásához írt bevezetője, melynek címe „Miért érdekli Önt, a marxistát, Teilhard de Chardin?” – válaszában pedig egyik fő okként ezt emeli ki: „következetes és őszinte, a hívők igazi fajtájából való”. Számtalan példát sorolhatnánk arra, milyen mélyen tudta megszólítani írásain keresztül is az őt olvasókat. Egyik kiemelkedő példa erre Leopold Sédar Senghor Szenegál elnöke (1960-1980), több világhírű egyetem díszdoktora, aki a 60-as években XXIII. János pápánál járt közben Teilhard tervezett indexre tétele ügyében. „Íme – körülbelül – ezt mondtam: Szentséges Atyám, eljöttem megkérni Önt, hogy ne ítélje el Pierre Teilhard de Chardin műveit. Nem vagyok teológus; egyszerűen agy jóakarátú ember vagyok, aki igyekezett összeegyeztetni a katolikus vallást és a demokratikus szocializmust. Pierre Teilhard de Chardin műveinek olvasása tette

²¹ Jeanne-Marie Mortier (*T. írásainak örököse*) visszaemlékezése. Gólen Károly (szerk): Vallomások Teilhard-ról. im. p. 67.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

lehetővé számomra, hogy helyzetemnek és vágyaimnak e két követelményét összhangba hozzam.”²² Visszaemlékezéseiben megvallja, hogy Teilhard nézetei úgy mentették meg hitét, mint fuldoklót a vízbefúlástól. Egy másik példa is mutatja, hogy képes más vallásúakat megszólítani és párbeszédre hívni a kereszténységgel: dr. Karan Sing, India hindu vallású oktatási és kulturális minisztere (hetvenes évek végén), a keresztény-hindu párbeszéd egyik kulcsának tartja Teilhard-t, valamint – bár nem ért minden nézetével egyet – olyan embernek vallja, aki a Karma, a Janna, a Bhakti és a Raja joga fokozataihoz méltó. Rahner hatását korára mutatja, hogy az 1963-ban a művei felett elrendelt cenzúrát egy petíció hatására szüntették meg, melyen 250 tudományban és teológiában elismert személy aláírása szerepelt, valamint a három kezdeményező kardinális egyike (König) a pápával is beszélt személyesen az ügyben. Kommunikációra való belső késztetésüket mutatja az is, hogy mindketten több ezer levelet írtak (Rahner még a halála előtti hetekben is lelkesítő levelet írt Peru püspökének, méltatva a felszabadítás teológiájának pozitív vonásait).

Mindketten felismerték azt is, hogy nem csak a katolicizmuson kívül állókkal, hanem a hívőkkel folytatott és a köztük generált dialógus is rendkívül fontossá vált a huszadik században. Elfogadták, hogy olyan korban élnek, melyben a „kereszténység már nem magától értetődő és nem vitathatatlan”²³, és látták, hogy nem csupán a kereszténységen kívül állókkal van szükség párbeszédre, gondolatcserére, a kétségek kimondására és megerősítésre, hanem a hívőkkel is, akik már egy olyan társadalom részesei, ahol a kereszténység többé nem alapvetés. Ahol a mindennapokban kérdőjelezi meg a hívő ember erkölcsi nézeteit közvetlen környezete, ahol a felgyorsult tudományos fejlődés eredményei naponta vonják kétségbe az egyházi elgondolásokat, ahol a háborúk alapjaiban rengették meg az emberi jóságba vetett hitet.

Anonim kereszténység és Krisztus mindenek-felettsége

„...a Kereszt tanítását követi minden olyan ember, aki meg van győződve, hogy az óriási emberi tölekedés végén valami kijárat felé nyílik az út, és hogy maga az út fölfelé vezet, emelkedik. Az életnek van végpontja, tehát ki is jelöl egy irányt a menetelésre; ez pedig valójában a mind nagyobb erőfeszítéssel elérhető mind magasabb lelkie-válás iránya. Ha valaki ezt a pár alapvető elvet elfogadja, akkor már a megfeszített Jézus tanítványai közé tartozik; talán távoli és csak be nem vallott, de valóságos tanítványai közé.” (Teilhard)²⁴

²² Leopold Sédar Senghor vallomása Gölen Károly (szerk): Vallomások Teilhard-ról. im.p.266.

²³ Karl Rahner: A hit alapjai. Szeged, Agapé, 1998. p.20.

²⁴ Teilhard: Benne élünk. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé.im.p.84.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

A fenti sorokat Teilhard jóval azelőtt vetette papírra, hogy Rahner megalkotta az anonim kereszténység fogalmát. Egyikőjük sem pusztán erkölcsi szempontot vet fel e gondolatkörben, többről van itt szó, mint Krisztust nem ismerő, de kedves, rendes, erkölcsös életet élő egyének kategóriába foglalásáról. Sokkal többről: olyan alapvetőbb törekvést határoznak meg, az akarat és attitűd olyan irányultságát, ami a személyt a közvetlen földi célok fölé húzza, ami az ego pillanatnyi akarásain túlnyúlva, vallási hovatartozástól elvonatkoztatva mind magasabb lelki síkra tereli. Látásmódjukban az ember olyan létező, akinek a kegyelem, bárhol éljen is, adott, akinek „Istenre való ráutaltsága és Istenre való irányultsága”²⁵ belső, elszakíthatatlan sajátja. Rahner a *Teológiai Kisszótár* Anonim kereszténység szócikkénél kifejti, ez szolgál alapjául annak, hogy a keresztény igehirdetés sikeres lehet, hiszen akit az igehirdető megszólít, abban már előtte olyan tapasztalatok működnek – melyek valójában már emberi létéből fakadnak –, amik képessé tehetik az ige meghallására.

Teilhard azonban messze túl is megy ezen a gondolaton: egyik utolsó, világlátását összefoglaló írásában, melynek címe *A Krisztusi*, az egész emberiségre kiterjedő „együtt-tudatosulás” (co-conscientisation) és „együtt-gondolkodás” (co-réflexion) folyamatáról ír, melyben az együtt létezés mindenkit érintő felelőssége van jelen, melyben „minden mozdulatunkkal egyre inkább elköteleztettek vagyunk valami totális emberi látási és cselekvési aktus megvalósításában”²⁶.

Mindketten párbeszédet folytatnak más vallások képviselőivel, nyitottak voltak más vallások felé (hiszen azokban is az isteni kegyelem megnyilvánulását látták), de Krisztust állították mindketten az egész emberisége fölé. A *Teológiai kisszótár* Abszolút szócikke tükrözi Rahner véleményét, mely szerint a keresztényég „igényt tart az abszolút vallás címe”, kihangsúlyozva, hogy az nem a „történeti feltételektől függő és bűnös Egyházra vonatkozik, hanem Isten kegyelmére”, Isten önközlésére, amint a végtelen Isten Jézus Krisztusban önmagát közölte a véges-sel. Teilhard gondolata egy baráti leveléből: „...régi reményem az, hogy a Távolság Kelet misztikusaitól tanulva a mi keresztény vallásunkban fejlesztjük majd a buddhista 'vonásokat' (...) Remélem, hogy felfedezzük majd azt a Krisztust (...), aki életének uralkodó erejével képes mindent magához hajlítani, s mindent magához hasonlóvá tenni.”²⁷ *A Krisztusi* című tanulmányában felhívja a keresztények figyelmét arra, hogy mivel

²⁵ Rahner, Karl - Vorgrimler, Herbert: *Teológiai kisszótár*. Szent István Társulat, Budapest, 1980.

²⁶ Teilhard: *A Krisztusi*. Gölen Károly (szerk): *Út az Ómega felé*. im.p.652.

²⁷ Levelek Léontine Zantához. Gölen Károly (szerk): *Vallomások Teilhard-ról*. im.p.246.

a vallások összehasonlításának tanulmányozása korukban nagy hangsúlyt kap, és a tanult emberek többsége már csak egy vallásfajtaként értékeli a kereszténységet a világvallások közül, milyen nagy a hívők felelőssége abban, hogy a Keresztény Jelenség valódi tartalmát képviseljék. Az *Emberi Jelenség* című művében mindenkire kíván szólni, sőt, főként a nem keresztényekhez, vagy – saját megfogalmazása szerint – a *forrongókhoz*: anélkül beszél a világot egyesítő erőről, az Ómega-pontról, hogy keresztény teológiai fogalmakat használna vagy a krisztusi képet helyezné előtérbe. Ugyanakkor A *Krisztusi* című írásában egyértelműen kifejti, hogy a „Kinyilatkoztatás Krisztusa nem más, mint az Evolúció Ómegája”²⁸. Hangsúlyozza, hogy korának tapasztalataival egyre növekszik a világegyetem, új Tér-Idő képünk alakul ki, Krisztusról való elképzelésünket pedig át kell formálnunk e megnövekedett dimenziók szerint. „Krisztus sokkalta nagyobb, mint amilyennek mi elgondoltuk” – ez a ma embere számára is figyelmeztetés, hogy a világegyetemről alkotott egyre tágabb képéből Krisztust ki nem szoríthatja. Kiemeli Krisztus ragyogását a létezők teljességén megalkotva a „Kozmikus Krisztus” eszméjét, és az Eucharisziát is – az Átváltoztatás egyetemes hatásával – végtelenre növeli.

Papság

„...első akarok lenni annak tudatosításában, hogy a világ mit szeret, mit keres, miért szenved” (Teilhard) „...részt kell vállalnia az Egyház ama specifikus, missziós feladatából is (Mt 28,19 és köv.), hogy szolidáris lelkülettel felfogja az ember új egzisztenciális szituációit, amelyekben a kereszténység még nincs jelen, azért a szolgáló papságnak sajátos lelki adottságokra van szüksége: felelősségre, bátorságra, önzetlenségre, önmegtagadásra mások szolgálata érdekében, valamint arra a képességre, hogy beleélje magát mások gondolkodásmódjába és élethelyzetébe.” (Rahner)²⁹

Túl azon, hogy tudósok, teológusok és filozófusok voltak, elsősorban mindketten: papok voltak. Papságukban pedig hasonló módon fontosnak tartották, hogy elől járjanak az emberek és a különböző emberi helyzetek megismerésében. Teilhard a lövészárokból sem távolodik el Istentől, nem reménytelenedik el, hanem itt talál rá igazán papi hivatására: „Boldogok közülünk azok, akik a Teremtés és Megváltás mostani döntő napjaiban ki vannak választva erre a fenséges tetre, papságuk logikus végpontjára: egyesülni mindhalálig Krisztussal”³⁰. Őszinte hálát tud mondani azért, hogy Isten pappá tette – a Háború számára. Szerinte a papok feladata a „határtalan emberi ostya” megszentelése. Rahner a börtönpasztorációt

²⁸ Teilhard: A Krisztusi. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.655.

²⁹ Rahner, Karl - Vorgrimmler, Herbert: Teológiai kishoztár. im. *Papság* címszó.

³⁰ Teilhard: A Pap. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.133.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

végző papokhoz szóló beszédében³¹ többek között beszél arról is, hogy szolgálni hatékonyan csak úgy lehet, ha a papból a Krisztussal való élet-egység hitelessége sugárzik. Az önmagáról lemondó, áldozatos szolgálat még nem lehet cél, csak akkor elégséges tevékenység, ha közben Isten kegyelme tölti el a szolgálatban kiüresedő lelket.

Papként az Eucharisztia jelentősége kiemelkedő volt számukra. „*Ha valaha tán azt képzeltem, hogy én veszem magamhoz az átváltoztatott Kenyeret és táplálkozom vele, most már milyen világosan látom, hogy – épp ellenkezőleg – Ő ragad meg és magába húz!*”³² – vallja Teilhard. 25 évesen, a fronton teljesített szolgálat közben, egy veszélyes bevetés előtt fogalmazta meg, mit jelent számára az Oltáriszentség. Látomásokról leírása ez, mintha egy lelki naplót olvasnánk. Kifejezetten látomásokról van itt szó, melyek elmesélése szerint egy barátjáé (a szakértők szerint valójában sajátjáé) voltak. Egyik nagyon mély élmény egy Szentségtartó előtt térdelve kerítette hatalmába³³. Az Ostyát szemlélve azt látta, ahogy felszíne kiterjed, majd a fehér ár ellepte őt magát, és azután mindent, és végül oly módon hatotta át az egész világot, hogy „a tárgyak mélyére hatolt, még életüknél is mélyebben ható gyökerekre. Olyan volt ez, mintha a tejfehér fény belülről világítaná át a Mindenséget.”³⁴ A létezőknek ebben a legbelsőbb lényegében szikraszemcsék alakultak, melyek a tűzfészekbe estek, valamint ugyanonnan salak foszlott szét: átjárta és megtisztította a létezőket. Ugyanúgy benne is végbe ment ez a folyamat: „Mindent belülről égetett át”. Majd kincseit magába gyűjtve az Ostya, mint virágkehely visszazárult, és csak az ellenszegülő elemek maradtak sötétségben. Ugyanebbe az írásgyűjteménybe tartozik *A Szelence*, mely azt meséli el, hogy a lövészárokból a pap által szelencében őrzött Oltáriszentség, melyet a szíve felett tartott, hogyan vonzotta ellenállhatatlanul. Mikor pedig megáldozott, próbált egyesülni az Ostyával, de befogni nem tudta, ismét végtelenre nőtt. „Lényem folytonos befelé fordulásával és tisztulásával határtalanul haladtam Őbenne, ahogy kő hull a kútba – de sohasem érhettem a mélyére”³⁵. Mikor lélekben átölelni próbálta, úgy is szétfoszlott alakja: helyette minden olyan ember átölelésévé vált, aki vigaszra vár. Későbbi, *A Pap* és a *Mise a világ felett* című elmélkedéseiben már tudatosan ajánlja fel az Átváltoztatás számára az egész világot. *A Pap* Az Apostolság című fejezetében kifejezetten megajzolja azt, amit számára az

31

http://www.strassenexerzitien.de/?page_id=959%20Karl%20Rahner%20%E2%80%93%20The%20prison%20pastorate

³² Teilhard: *A Pap*. Golen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.128.

³³ Teilhard: *Krisztus az Anyagban*. *A Szentségtartó*. Golen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.61.

³⁴ uo.p.62.

³⁵ Teilhard: *Krisztus az Anyagban*. *A Szelence*. Golen Károly(szerk): Út az Ómega felé. im. p.64.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

apostolság, a papság jelent: a pap az egyetemes üdvözülés munkájának szentelte életét. A mindenségben élő Krisztus evangélistájának kell lennie és megszentelnie az emberi ostyát. A *Mise a világ felett* szövege, mely a templomoktól távoli tájakon született a pap lelkének belső templomában, a felajánlástól az egyesülésig elmélkedti át a felajánlott színek átváltoztatását. Ám a felajánlás anyaga itt már nem bor és kenyér, hanem a világmindenség összes rezdülése. „A legparányibb atommagtól kezdve a legeggyetemesebb törvények energiáig külön-külön és együttesen hódította meg Kozmoszunk minden elemét (...).”³⁶ Papként megfogalmazott feladata: „... papságom erejével, melyet – tudom – csak Néked köszönhetek, mindarra, ami az emberi Testben születni vagy elhalni készül a felvirradó nap alatt, lehívom a Tüzet.”³⁷

Rahner *A Hit alapjai* eucharishtiát tárgyaló fejezetében kiemeli a szentség jelentőségét, megjegyezve, hogy oly különleges, hogy nem lenne szabad egyszerűen a hét szentség közé sorolni. Teilhard stílusához képest ugyan szárazabban, de ő is kiemeli, hogy az Oltáriszentség nem értelmezhető csupán az egyes emberben végbemenő hatásával, hanem „ekkléziológiailag és társadalmilag kell felfogni az eucharisztia hatását”³⁸. Isten mindenkire kiterjedő üdvözítő akaratát teszi kézzelfoghatóvá a világban. A *Teológiai Kiszótár* Papság címszava alatt idézi a II. Vatikáni Zsinat „királyi papság” fogalmát, mely szerint minden megigazult és megszentelődött ember pap: „... az a pap, aki Isten színe elé léphet, közvetlenül beszélhet hozzá, önmagát és létezését áldozatként Isten felfoghatatlan rendelkezésére bízhatja, és hivatkozhat Jézusnak – az életben és a kereszten bemutatott – egyszeri áldozatára, mint a neki ajándékozott áldozatra (...).” A hivatalos, hierarchikus papság szerepét a szolgálatban látja. Ahhoz hasonlítja, mintha egy sakk-klub intézői lennének, akik azt a célt szolgálják, hogy a klub tagjai remekül sakkozzanak.

Ennél a fejezetnél térek ki arra a témára, melyet Teilhard és Rahner papságának hitelességét vitatva fel szoktak hozni bírálóik. Mindkettejük életéről olvasva találunk olyan női személyeket, akikhez különösen szoros kapcsolattal fűződtek. Bár minden irodalom kiemeli, még a legrosszindulatúabbak is, hogy cölibátusukat, amennyire tudható, nem szegték meg, mégis nagyon mély, érzelmileg meghatározó kapcsolatok voltak ezek. Rahner a halála előtti huszonnégy évben folytatott intenzív szellemi kapcsolatot Luise Rinser íróval, több mint kétezer levelet is írva hozzá. Az említett hölgy Rahner halála után meg is jelentette önéletrajzi vallomását (*Gratwanderung* címen) kettejük szoros kapcsolatáról, melyben hangoztatja Rahner iránta való rajongását és közöl levélváltásukból részleteket. Rahner halála előtt Luise minden neki írt levelét visszaküldte, hogy ő

³⁶ Teilhard: *Mise a világ felett*. Károly(szerk): Út az Ómega felé. im. p. 166.

³⁷ uo.p.195.

³⁸ Karl Rahner: *A hit alapjai*. im. p.339.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

őrizze, így a hölgy szóról szóra tudott saját leveleiből idézni. A jezsuita rend nem tagadja ezt az érzelmi szálát, de Rahner leveleinek közléséhez (mivel ők rendelkeznek a teológus szellemi öröksége felett) nem járulnak hozzá. Így igazából nem ismerhetjük a másik, minket jobban érdeklő oldalt. (Még szentek, boldogok életéből is tudjuk, hogy vannak olyan nőszemélyek vagy férfiak, akik szeretik eltúlozni a másik nemű, Isten-emberével való kapcsolatuk jellegét.) Mindenestre az, hogy beceneveken szólították egymást és Rahner olykor napi két-három levelet is írt, sugallja, hogy valóban vonzalom, erős érzelmi töltet volt köztük. Teilhard Pekingben ismerkedett meg Lucile Swan amerikai szobrásssal, akihez élete végéig hol szorosabb, hol lazább kötelék fűzte; köztük is intenzív levelezés folyt. Miért írok erről? Mert gondolataik erejét és Istennel való kapcsolatuk mélységét nem látom megkérdőjelezhetőnek ezek miatt. Mégis, azt is fontos látni, hogy bár Isten az előző oldalakban kifejtett dübörgő valósággal élt mindkettőjükben, erős igényük volt arra, hogy személyes létüket az emberi kapcsolat vízszintes horizontján megosszák mással, hogy ezen a vízszintes ágon, amennyire lehetséges, legyen társa életüknek. Teilhard úgy értékeli a földi vonzalmat, mint a világ elemeinek Egységre törekvő, az Egy-ben való összpontosulás iránti vágyát. *„A szeretet minden árnyalata nem más és nem kevesebb, mint az a nyom, amit a Világegyetem pszichés Összpontosulása az elem szívében többé-kevésbé kirajzol.”* Teilhard három esketési beszédéből is kitűnik, hogy a szerelmet védelmezi az egoizmus illúziójával szemben, és úgy tekint rá, mint az egyesülésre való törekvés igenlésére az elemek „önmagára záruló koncentrációja”³⁹ helyett. Tanácsként ezt adja az egyik párnak: *„Tehát egyesüléstek ne legyen magára záruló ölelés, hanem olyan gesztusban valósuljon meg, amely minden nyugalomnál egyesítőbb gesztusában, amely egyre nagyobb, szenvedélyesen szeretett cél felé tör.”*⁴⁰ Az emberben élő boldogság iránti vágyat is egy magasabb rendű törekvésből eredezteti. A *Kozmikus Élet* kezdetű fiatalkori művében a „boldogság-központ” felé vonzó erőt az emberrel veleszületettnek tartja, melyet a kegyelem vonz az „Isteni erő mágnesterébe”⁴¹. Természetesen mindezeket egybevéve, azért az kérdés marad, hogy a Szent Teréz-i 'Isten egyedül elég' attitűd meg nem valószínűsítése életükben mennyire hátráltatta azt az Istennel való végső egyesülést halálukban, melyre mindketten annyira vágyakoztak...

³⁹ Esketési beszéd M. és Mme de la Goublaye de Ménorval házasságának megáldásakor. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.244.

⁴⁰ uo. p.245.

⁴¹ Teilhard: A Kozmikus élet. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.43-44.

Hit az emberiség és a kereszténység jövőjében

„A jövő spiritualitása a keresztény kinyilatkoztatás lényegi tartalmaira fog koncentrálni: hogy van Isten, hogy meg lehet szólítani, hogy kimondhatatlan felfoghatatlansága alkotja egzisztenciánk és vele együtt spiritualitásunk középpontját, hogy Jézussal és lényegében csakis Jézussal minden erőtlől és hatalomtól teljesen szabadon élhetünk és halhatunk meg, hogy Jézus felfoghatatlan keresztje áll az életünk fölött(...)”⁴²

A 19. század második felétől egészen napjainkig a kereszténység létjogosultságát számos, nemzeteken átívelő mozgalom, ideológia kétségbe vonja, különböző mértékben, némelyik minden jellegű vallásosság értelmét tagadva (marxizmus, materializmus), némelyek a kereszténység monopóliumát megkérdőjelezve, némelyek a krisztusi tanítást elfogadva a kifejezetten katolikus egyházi szervezet összeomlását vizionálva (pl. a spiritualizmus különböző ágai). A világháborúk időszakában pedig sokak számára az egész emberiség jövője megkérdőjeleződik, az emberi lénybe vetett bizalom veszik oda, és sötét jövő rajzolódik ki a képzeletbeli láthatáron. Ezekkel szemben Rahner és Teilhard is szenvedélyesen hitt az emberiség pozitív jövőjében és az egyház fennmaradásában.

Teilhard az emberiség jövőjét a múltjával egybefogva értelmezi, egy sajátos kozmogenezist vázol fel, mely egy szellemi horizontra emelt végső beteljesülés felé való haladás. Az evolúció megelőző lépcsőfokain az élet keletkezése (vitalizáció) és az emberré válás (hominizáció) folyamatok zajlottak, mostani és jövőbeni folyamataik az értelem további fejlődése (noogenezis) területén mennek majd végbe. Egy közös gyűjtőpont felé haladásban a nooszféra, a Tudat szférája az, amelyben az evolúció vonala tovább halad. Ebben a folyamatban, ahogy az eddigi folyamatok során is, jelen van a divergencia (szétválás, széthúzás), a konvergencia (összetartás, egységesülés) és az emergencia (magasabb szerveződési szint megjelenése). Teilhard korának véres forrongását nem úgy értelmezte, hogy az visszafordulás lenne a fejlődés irányában, hanem olyan szükséges forrongásnak, melyből majd a magasabb tudati létforma felé haladás fog győztesen kikerülni. A Fejlődés szerves válságának nevezi, és visszaautasítja azt az elméletet, miszerint a haladás csak mítosz lenne. Ennek a fejlődésnek a végpontjára állítja az Ómega pontot, mely Krisztus mindent magába húzó, magához vonzó valósága. Rahner is foglalkozik evolúciós elmélettel, de az emberiség jövőképét sokkal inkább neotomistaként közelíti meg, a parúzia klasszikus egyházi fogalmával összehangolva. Kétség nem merül fel, hogy az emberiség jövőjében hisz

⁴² Karl Rahner: A jövő egyházának spiritualitása. Vigília 77. évfolyam 12. szám.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

ő is, a negatív, nihilista szemléletmód távol áll tőle. „Létezésének alapjában az ember szükségszerűen és abszolút módon mindig is igenli azt az esetleges létezőt, ami ő maga.”⁴³

Teilhard a Holnap Vallását keresve hitet tesz a mellett, hogy „mindörökre Kereszténység”, viszont nyomatékosítja, hogy ez a Kereszténység nem állhat ellent a változásnak, újjá kell születnie, és olyan határozottságra van szüksége „mely biztos abban, hogy győz holnap, mint győzött első napjaiban”⁴⁴. Kiemeli: ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, a kereszténység nem lehet elszigetelt. Úgy látja, hogy a megújuló Világnak megújuló istenképre van szüksége, amelynek gyökerét ő is a keresztény misztikában látja – ahogy azt *Az Evolúció Istene* című írásában kifejti –, nem ellentétként állítva tudományt és misztikát, hanem azok egybeforradását jósolja. A *Keresztény Jelenség* című tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy a kereszténység egyedisége nem pusztán abból fakad, hogy az Evangélium felértékeli a személy méltóságát, nem is pusztán a tiszta élet erejéből és nem is csak a Kereszt titkából, hanem legfőképp abból, hogy Isten a személyes létező számára a „személyes egyesülés végpontjaként jelenik meg”⁴⁵. A test sanyargatása és leborulása helyett sokkal inkább a *szív önátadására* hív! Henry de Lubac-hoz írt levelében⁴⁶ is kifejezi, hogy a kereszténység nem fokozható le pusztán erkölcsi eszménnyé vagy humanitárius tevékenységek sorává. A *Benne élünk* lapjain is feltűnik ez a gondolat, ahol azt hangsúlyozza A Tisztaság című fejezetben, hogy a tisztaság nem pusztán a bűnök hiánya, nem is csak a szüzesség, mely bár kimagasló formája, de még nem a teljessége, hanem „olyan egyenesség és lendület”, amely mindenben Isten szeretetét keresi, és abból fakad. Erkölcsileg, hétköznapi tetteit tekintve hiába látszik valaki büntetlennek, nem tiszta, ha egyéniségével, szavaival, cselekedeteivel meglassítja vagy hátráltatja saját maga vagy környezete Istennel való egyesülését! Legfelső fokon értelmezve a tisztaság azzal a fokkal mérhető: milyen közel van a Krisztusi Központhoz a lélek. A *Teremtő Egyesülés* utolsó két fejezetében, melyekben az erkölcsről és a Krisztusban való egyesülésről ír, az erkölcsöt, mely a kereszténységben megvalósul (vagy legalábbis meg kellene, hogy valósuljon) nem pusztán külső tettek sorozataként tekinti, hanem a Krisztusban való egyesülés, az egyesülés felé tartás következményeként. A „Tisztaság küzd a létezőt elforgácsoló erők ellen”, a Szeretet pedig „hajtja a létezőket”, hogy önmagukból kilépve, önmagát olykor széttörve haladjanak az Egység felé.

⁴³ Karl Rahner: Az ige hallgatója im. p.97.

⁴⁴ Teilhard: A Krisztusi. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.655.

⁴⁵ Teilhard: A Keresztény Jelenség. Gölen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.333.

⁴⁶ uo.p.337. (1936.aug.15. dátumú levél)

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

Ugyanakkor ez a közös központ nem csak egy összefogó, távoli cél, hanem minden étezőben benne is van, így a létezők valójában létük mélyén „érintkeznek egymással”. (Tulajdonképpen az erkölcs is akkor válik rendíthetatlenné, ha ennek, a már létező egységnek a meglátásából fakad.) Teilhard az egyház „misztikus test” fogalmát kiterjeszti a „ kozmikus test” fogalmává. A kereszténység Krisztusának jelenléte számára olyan „misztikus Erőtér”, mely mindenüvé kiárad. Amikor *A kereszténység a világban* címmel megfogalmazott gondolategységben azt írja: „Nem akarunk többé szabályokat ismételtető Vallást. Hódító Vallásra vágyunk!”, akkor nem elveti a keresztény tanítás erkölcsi szabályrendszerét, hanem arra hívja fel a figyelmet, hogy a ma emberét Krisztus tanítása számára már nem lehet a külsőségek felől indulva megnyerni, sem száraz okfejtésekkel, csak azzal a hiteles tanúsággal, hogy Krisztus nem „képzeletszülemény”, nem dolgok jelképe csupán. Azt kell megéreztetnünk, hogy csodálatos Valóság, „akit úgy ragadhatunk meg, mint megtapasztalható elemet; úgy követjük, mint eszményképet; úgy szerethetjük, mint személyt”. *A Nyugat útja – Egy új misztika felé* című tanulmányában kifejezetten kiemeli: „Misztika nélkül nincs hódító vallás”.

Rahner *A jövő egyházának spiritualitása* című művéből egyértelmű számunkra, hogy a katolikus egyház felmaradásának lehetőségét látja; egy olyan képet rajzol fel, melyben Krisztus Egyháza Krisztus közvetlen irányítása alatt áll. Az élő Istenre való irányítottságot emeli ki a spiritualitás kulcsaként, mely nem szabályozható felülről, a földi hierarchia utasítására, hiszen a Lélek vezeti. Istennek az egzisztencia középpontjában történő megtapasztalásából fog fakadni a jövő keresztényének misztikus volta. A keresztény kinyilatkoztatás lényegi tartalmaira fog koncentrálni: „*hogy van Isten, hogy meg lehet szólítani, hogy kimondhatatlan felfoghatatlansága alkotja egzisztenciánk és vele együtt spiritualitásunk középpontját, hogy Jézussal és lényegében csakis Jézussal minden erőtől és hatalomtól teljesen szabadon élhetünk és halhatunk meg, hogy Jézus felfoghatatlan keresztje áll az életünk fölött*”⁴⁷. Ám ez nem egy magába forduló spiritualitás lesz, hanem a világ olyan színterei felé is fordul, mint például a politika, mivel felelősséget vállal a „profán” világban. A spiritualitásnak ez a felvállalása egyfajta magányos bátorságot is megkíván, hiszen számos helyzetben szembe kell helyezkednie a közvéleménnyel, így ezt az első századok keresztény vértanúinak bátorságához hasonlítja. Mindeközben – ha a hierarchikus vezetés részéről nem is talál mindig értésre, megértésre – nem szakad el az egyháztól, hanem belülről próbálja lelkiségével áthatni. Ez a lelkiség a testvéri közösségek kialakulásának kedvez: „*Miért ne lehetne része a jövő spiritualitásának, hogy a keresztények körében a kérdések közös megvitatását, a valóban emberi és nem csupán külsődleges, technikai di-*

⁴⁷ Karl Rahner: *A jövő egyházának spiritualitása*. Vigilia. 77. évfolyam 22. szám

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

menziókban mozgó, igazán emberi kommunikációt, csoportdinamikai folyamatokat és hasonló jelenségeket átfogja, felemeli és megszenteli Isten Lelkének közös meg-tapasztalása, s így valóban testvéri közösség alakul ki a Szentlélekben?”.

Ahogy látjuk, eltérő súlypontokkal, de mindketten hittek egy olyan megújulni képes katolicizmusban, mely a modern embertől nem idegen, kérdéseire, újszerű problémáira választ ad, ugyanakkor Krisztus élő jelenlétét nem fedi el azért, hogy a világ számára elfogadhatóbb legyen, sőt egyre inkább érvényre juttatja magában.

Törekvés a mind magasabb szintű életre

„Nincs semmi, amit a szíve mélyén oly pontosan tudna az ember, mint azt, hogy a tudása – vagyis amit a hétköznapi életben így nevez – csupán kicsiny sziget abban a végtelen óceánban, amely sohasem hajózható be; a víz színén lebegő sziget pedig lehet, hogy meghittebb az óceánnál, de végső soron mégiscsak úgy hordoz bennünket, hogy őt magát is hordozza valami, és ezért a megismerőnek szegezett egzisztenciális kérdés az, hogy melyiket szereti jobban: úgynevezett tudásának kicsiny szigetét-e, vagy a végtelen titok tengerét?” (Rahner)⁴⁸

Rahner rendkívül sok témában írt teológiai értekezéseket, fogalmazott meg prédikációkat, pasztorális jellegű leveleket. Számára nem volt elégséges a tudás „kicsiny szigete”, és olyanokhoz szólt, akik vele együtt akarnak a megismerés kihívása elé állni. Istent fürkésző eltökéltsége mellett azonban megmaradt az alázata, mellyel hangsúlyozza, hogy Isten a véges létező számára sosem lesz birtokolható, szabadon közli magát, melyet a befogadó szabad akarati tevékenységgel felfog vagy elutasít. Rahner számára elsődleges fontosságú az ember meghatározásában a kérdezni merés, a lét mélyére hatolni akarás: „... az ember legyen az, ami: minden cselekvésében és teljes gondolkodásában a létet kérdező, aki a kérdésben és a létnek az ember számára való kérdésessége ellenére már mindig igenli annak kérdezhetőségét és megvilágítottságát.”⁴⁹ Ugyanakkor *A Hit Alapjai* című mű első fejezetében (*Az Üzenet hallgatója*) beszél arról, hogy ez nem egy olyan attitűd az emberben, mely kívülről rákényszeríthető vagy belesulykolható lenne. El is fojthatja a benne felmerülő kérdéseket, sőt elfordíthatja fejét annak szemlélésétől, hogy ki is ő valójában. Mondhatja, hogy nem áll hatalmában saját szubjektuma, mivel léte a körülmények által meghatározott, ezzel át is háríthatja saját felelősségét – legalábbis saját szemében –, kétségbe vonhatja, hogy önmagával rendelkezik, vagy saját létére kérdezzen. Viszont Rahner felhívja a figyelmet arra, hogy aki így tesz – bár tehet így saját szabad akarata által –, az elfojtja, elfedi igazi valóságát, melyben végső soron a személy rendelkezik önmagával és a körülmények behatárolt-

⁴⁸ Karl Rahner: *A hit alapjai*. im.p.33.

⁴⁹ Karl Rahner: *Az ige hallgatója*. im.p.95.

sága ellenére a benne megnyilatkozó lét üzenetét képes lenne meghallani, hiszen alapjaiban véve arra hangolt. Rahner hisz abban, hogy ha tematikus módon nem is, de léténél fogva mindenki rendelkezik a valóság végtelenségének tapasztalatával. Az ember megismerő tevékenységének alapjául veszi azt a mozzanatot, hogy az ember „rásejt” a létre. A „transzcendenciái transzcendentális tapasztalata” nem tárgyi tapasztalattól függő, hanem „alapvető létállapot, amely megelőz és átjár minden tárgyi tapasztalatot”. A könyv második fejezetében (*Az ember az abszolút titok előtt*) egészen odáig viszi ezt a gondolatot, hogy a transzcendencia tapasztalata – melyet létünk önmagában, lényegénél fogva hordoz akkor is, ha valaki a felismerésig nem jut el vagy a felismerésnek ellene áll – valójában semmi másról nem tud, mint Istenről. Az emberi lény többi „tudása”, esetlegessége már csak erre ráakódott réteg. Vagyis a megismerés egyre magasabbra törése nem más, mint ezeknek a rétegeknek a visszafejtése.

Teilhard törekvése a mind magasabb szellemi életre világlátásának alapjából fakad. Abból, hogy a Világot egy erő vonzásában szemléli, az összpontosulás középpontja felé haladásban. A *Teremtő Egyesülés* című tanulmányában többek között azt vizsgálja, milyen természetű ez a vonzás és azt, hogy számára csak e felől a vonzás felől értelmezhető a világ. Rendíthetetlenül hisz a dolgok előre tartó menetében, a Szellem előre tartó sodródásában. *Világmindenségem* című írásában külön fejezetet szán ennek kifejtésére, melynek címe: *Hit az Életben*. Egyrészt megerősíti, hogy világszemléletében a világegyetemre úgy tekint, mint aminek feltétlen célja van, másrészt kifejezi a hitét abban, hogy a világmindenség nem téveszthet utat, nem szenvedhet bukást. Erről tesz a gondviselés is, és bár a szabad akaratot nem veszi el, a szellemi energia szabadságának mélyén előre sodró lendület mozog, mely az újrapróbálkozások folytonos kísérleteivel társulva célja felé halad. A kegyelemre nem elvont teológiai fogalomként tekint (bírálja is a kegyelmet kategóriák közé szorító teológiai beszűkültséget), hanem a világegyetemet átható, szervező befolyásnak tartja, asszimiláló, átalakító erőnek. *Vagyis a kegyelem fogalma összekapcsolódik azzal a vonzással, amit a végső Központ (a Krisztusi Ómega pont) kifejt a világban*.

Teilhard a saját szellemi nyugtalanságát, állandó kereső-értelmező késztetését a huszadik századnak – az előző évszázadokhoz képest gyorsan változó, kozmikus távlatokra nyíló – magára eszmélni próbálásába helyezi bele, melyet úgy nevez, „modern nyugtalanság”⁵⁰. Ebben a helyzetben szerinte a szellemnek le kell mondania a „szűk keretek kényelméről”, alkalmazkodnia kell a megnövekedett távlatokhoz, melyeket a különböző tudományok gyors fejlődése vázol elé. A kor emberének a

⁵⁰ Teilhard de Chardin: *Az Emberi jelenség*. Budapest, Gondolat, 1980. p.280.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

világról alkotott képét szinte naponta döntötték meg, a geocentrikus képzet végképp felborult, és az ember olyan kozmikus térbe került, melyben jelentéktelen, apró porszemnek érezte magát. „S ami még súlyosabb, arra is ráébredtünk, hogy ebben a nagy játszmában mi vagyunk a játékosok s egyben a kártyák, meg a tét is. Semmi sem folytatódik többé, ha felkelünk a játékasztaltól. És semmi sem kényszeríthet bennünket arra, hogy ülve maradjunk.”⁵¹ Számára a hit tevékeny hit. Magát az egész világot élő ostyának tekinti, melyet tevékenységünk isteni befolyással telíthet, „a Megtestesült Ige valóságos Jelenlétével.”⁵² Az Istent szenvedélyesen szerető ember nem is tudná elviselni szerinte a sötétséget és langyosságot maga körül. Akarja, hogy a többi emberi kar is kitáruljon Isten felé. Kiemeli, hogy a másik ember felé forduló szeretet esetén véletlenül sem „szeretetvallomásokkal” ömledeznek, hanem külső, hamis szeretet megnyilvánulásokat vár el Isten, hanem hogy „át tudjuk törni önzésünk választófalait, fenéig újraöntjük látásmódunkat”⁵³.

Teilhard-nak, amikor eltiltották a tanítástól és gyakorlatilag száműzésbe küldték, kortársai elbeszélése szerint lett volna választása: ha kilép a jezsuita rendből, akkor papként Párizsban maradhatott volna, természettudományi karokon taníthatott volna, ha nem is ismerték volna el nézeteit az egyházon belül, de kevesebb port kavart volna, lehetősége lett volna egy olyan helyzetet kialakítani, melyben megtűrtebb. Ő azonban ezt a lehetőséget nem vette fontolóra, ragaszkodott szerzetesi fogadalmához. Azt viszont nem tudta megtenni, hogy nem közli gondolatait, szóban vagy írásban. „Nem akarok áruló lenni, nem akarok gyáva lenni! Írnom kell!”⁵⁴ Fogadalmának tett engedelmissége és belső késztetéseinek ellentmondása között őrlődik. Már majdnem 70 éves, amikor Rómába megy, hogy *Az Emberi Jelenség* közzétételére engedélyt kapjon, hogy megértesse, nem lerombolni kívánja a keresztény eszméket, hanem felépíteni egy új, kitágult szemléletű világban. Próbálkozása nem járt sikerrel.

A belső határ átlépése

„... a Kereszt az érzéki világtól való elszakadást jelenti, sőt bizonyos értelemben szakítást is ezzel a világgal. Mert a Kereszt fölemelkedésre hív, s ennek utolsó lépcsőin bizony egy fokon túllépni is készlet, egy kritikus ponton túljutni, ahol kicsúszik lábunk alól az érzékelhető valóságok talaja. Ez a végső 'túllépés', amely ott volt már első lépteinkben, szükségképpen valami különös fényt, sajátos lelkiiséget vet minden más utunkra.”⁵⁵(Teilhard)

⁵¹ uo.p.284.

⁵² Teilhard: Benne élünk.im.p.120.

⁵³ uo.p.142.

⁵⁴ Dominique de Wespignier-Wang: Mozaikok Teilhard életéből. Gólen Károly (szerk): Vallomások teilhard-ról. im. p. 52.o.

⁵⁵ Teilhard: Benne élünk. im.p.86.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

Ma körbenézve a világban összességében véve közel sem a tudat fejlődését, magasabb szintre lépését látjuk. Lehetünk szkeptikusak Teilhard túlzott optimizmusával szemben, vagy érezhetjük az Anyaghoz való ragaszkodását túlzónak, ám azt semmiképp sem állíthatjuk, hogy pozitív szemlélete önbecsapásból fakadt vagy a szenvedések, fájdalmak, kiszolgáltatottság és tehetetlenség tényének tudomásul nem vételéből. *Benne élünk*, Az Isteni Milliő című írása jól példázza ezt: miután ír az ember kibontakozásáról, beteljesedéséről, az anyaghoz való disszonáns viszonyának feloldásáról, vagyis a „növekedést hozó adottságok”-ról, rátér a „csökkenést hozó adottságok” szemlélésére. Miután emberi adottságainkat Isten szolgálatában kiteljesítettük „... ekkor még nem léptük át azt a küszöböt, azt a kritikus pontot, ahol saját magunkból kiszakadva - Istenbe térünk. Meg kell tehát tennünk még egy lépést, azt, amely egész önmagunk alól kihúzza a talajt: 'Illum oportet crescere, me autem minui': Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem'”.⁵⁶ A csökkenést hozó külső adottságok körébe tartozik minden, amit negatívnak tekintünk az életünkben, minden, amit veszteségként élünk meg, ami akaratunk ellenére kicsúszik kezünkől, „a kavics, ami kisiklat, az akadály, ami összetör, a mikroba, ami megöli a testet, vagy az alig hallható szó, mely mérgezi a lelket”. A csökkenést hozó belső adottságokhoz tartozik a bűn uralma, a levertség, a lázadás, valamint ide tartozik a halál is, mint a végső olyan esemény, melynek bekövetkezése nem áll hatalmunkban. Értelmüket Teilhard abban látja, hogy a magunkon átlépésre, túllépésre kényszerítenek, és ezzel átalakulásunkat segítik Krisztusba: „a hűségünktől elvárt erőfeszítésnek egy teljes átalakuláson túl kell beteljesednie, túl önmagunkon és mindenén túl, ami csak körülvesz.”⁵⁷ Óv attól, hogy bármilyen helyzetben reménytelenségbe süllyedjünk: ha hiszünk benne, hogy Isten velünk, értünk küzd, akkor bízunk kell abban, hogy ha mi Őrá hagyatkozunk, akkor a rosszat is javunkra fordítja át; nem szünteti meg a részlet-halálokat, az élet veszteségeit, sem a végső halált, de átalakít általuk. Dolgozatomnak ezen a részén járva, ezekbe a gondolatokba merülve mentem kórházba a betegekhez a héten imádkozni. Egy idős, láthatóan a halál kapuja felé közeledő férfi, aki számára most vált végérvényesen világossá, hogy minden külső dolgot, amit az életben felépített, elveszít, hogy mindenkit hátrahagy, hogy életének végpontja felé tartva nem egy látszólagos dicsőséges beteljesedés alakul ki benne, hanem egyre inkább a szétesettség, a magát kontrollálni nem tudás kezd hatalmat venni rajta. Ettől gyötrődve igazi mély, emberi fájdalommal vitatta minden dolog értelmét, úgy érezve, hogy egy szakadék szélén áll, melynek mélyébe zuhanást el nem kerülheti, a bizonyossággal pedig, hogy a zuhanás nem

⁵⁶ uo.p.201.

⁵⁷ uo.p.85.o.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

a semmi mélyére veti, hanem Isten tenyerére, nem rendelkezik. Bár természetesen nem ez volt az első eset, hogy ezzel a lelki állapottal találkoztam a kórházban járva, most különösen megérintett. Próbáltam azzal a tűzzel bizonytságot tenni Isten szeretetéről, mely ott vár mindenek mélyén és körülvesz minden pillanatban, amilyen hevességgel ez a bizonyosság Teilhard-ban élt. Megéreztem, ahogy a végtelen szeretet mellett tett bizonyság áramlata el tudja kapni a másik embert, ha az őszinte, valódi belső lendületből fakad. Nem állíthatom sajnós, hogy áttörő erővel sikerült a bácsi félelmeit eloszlatni, de feltétlenül éreztem, hogy a világnak óriási szüksége van arra – különösképpen akkor, amikor határhelyzetekben áll –, hogy Isten jelenlétéről és szeretetéről feltétlen tanúságot tegyünk. Teilhard nem volt a szenvedéseket kereső alkat, nem szenved, sajnálkozik vagy sajnáltatja magát, ám nem hazudik magának, amikor áthatja önmagát vagy környezetét a fájdalom. Belezuhan, de nem süllyed el benne, hanem az Istennel való egyesülést választja feloldásként. Bátor, kitartó erőfeszítésre biztat minket is, mellyel Isten akaratát teljesítjük, hisz benne, ha ezt meg tesszük, akkor Istent érzük el. *Világmindenségem* című, gondolkodását átfogóan bemutató írásában a „kisebbedésről” úgy ír, mint az arra való ösztönzésről, mely által az ember újra és újra elhagyja önmagát. Ezáltal egyre kevésbé érvényesül egójának szorítása, nem egyéni sikerek elérése hatja, hanem önös érdekei helyett nagyobb valóságok vonzásába lép. A növekedésnek a kisebbedés egy ponton túl nem ellentéte, mivel a személyiség kiteljesedése azt készíti elő, hogy Isten számára mind tágasabb helyet adhassunk át. A „kisebbedés” által az azt elszenvedő egyes személy és a személyes fájdalmait hordozó világmindenség is „újraöntésen” esik át. A maga határain túllépő lélek a lelki erőkre helyezi életének súlypontját „pl. az Istennel egyesítő imára, a lélek 'idegszárait' eggyé szövő tisztaságra, az emberi monádokat szervesen összekapcsoló szeretetre”⁵⁸. Az emberi életnek véget vető halált Teilhard végül is így éli meg: „Félelem, hitemre, nem! Miért félnék? Ha meghalok, állapotot változtatok, ennyi az egész”⁵⁹. Vagyis a végső halálnál sokkal kínzóbb számára a köztes-halálok megélése, amikor egy-egy esemény vagy belső történés hatására önmagunk határainak átlépését kell megtennünk. Amikor kicsúszik a lábunk alól a talaj, amikor Isten kezébe úgy helyezzük magunkat, hogy nem láthatjuk, hova vezet, hogy merre lesz következő lépésünk. Az ember a „Halál határfala” előtt álló lény – vajon komolyan feltenné az élet értelmét kereső kérdéseit, ha a halál (ideértve minden veszteséget is) nem kényszerítené elodázhatatlan számadásra? Vajon átlépné-e a fejlődés nehézségekkal

⁵⁸ Teilhard: *Világmindenségem*. Gólen Károly (szerk): Út az Ómega felé. im. p.396.

⁵⁹ Dominique de Wespington-Wang: *Mozaikok Teilhard életéből*. Gólen Károly (szerk): *Vallomások Teilhard-ról*. im. p.35.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

járó küszöbeit? Megbecsülné-e a „Jó” kibontakozásáért végzett tevékenység gyümölcseit, ha nem kellene védenie azt a „Rossz” fenyegetésével szemben?

Rahner is szembenéz a fenti kérdésekkel. „Csak abban tudatosul a lét igazi végtelensége, aki elszántan magára veszi tulajdon végességét.”⁶⁰ Magát az engedelmességet is ebből az irányból értelmezi: a Jézus Krisztushoz való csatlakozás magában hordozza az előre nem látható vállalását⁶¹. Persze az előre nem látható mindenkit utolér, de aki azt Jézus akaratával való egységben tudatosan vállalja, az végessége mélyének meg tapasztalásán keresztül Istenhez jut. Arról gondolkodva, mi mutatja meg legjobban az emberi lény milyenségét, a halál elé való állíttóságában találja meg a választ. A haldoklás állapotában az ember a többi embertől távol, magányosan lebeg, ég és föld közé kifeszítve, a horizontális és vertikális közötti kifeszítettségben, ki kétségbe esve, ki reménnyel átjárva. Innen szemlélve, mi is az ember, létünk kérdéseire kell tekintelnünk, az élet értelmének megfogalmazására. Kérdéseinkre pedig a megfeszített adja meg a választ: mi az ember? – megváltott lény. Ezért találhatjuk meg a fojtó magányban „Isten boldogító jelenlétét”, az eredménytelenségben és pusztulásban a győzelem erejét, az elhagyatottságban pedig Isten közelségét. Krisztus lelki passióját állítja szemünk elé, melyben azt élte meg, ahogy a világ gyűlölete el akarja pusztítani az istenit. Ahogy Ő a kereszten kimondta: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet! – ezt kell követnünk nekünk is a halál küszöbén és minden fájdalomunk mélyén. Krisztusra figyelve. „Csak hallgassunk és figyeljünk rá. Akkor a Megfeszített, emberi létünk mintája, megadja a választ, amelyet Isten Benne, az emberré lett isteni Igében mondott arra a kérdésre, hogy kik vagyunk.”⁶²

Rahnernek ezzel a gondolatával összerímel Teilhard *Atyám! Kezedbe ajánlom lelkemet!* című „verse”- imája: *Milyen jó, hogy rábízhatjuk kezünket arra a Kézre,/amely megtörte és életre keltette a Kenyeret,/ amely megáldotta és megsimogatta a gyermekeket,/s amelyet szegek vertek át./Ráhagyatkozni arra a Kézre,/amely olyan, mint a miénk,/de amelynek tetszőleges döntését csupa jóság vezérli/ s folyton csak szorosabban köt le minket önmaga számára./Átadni magunkat annak a puha és hatalmas erejű Kéznek,/amely lehat a lélek velejéig,/amely formál és teremti,/s amelyen át oly végtelen szeretet árad. Ámen.*⁶³

⁶⁰ Karl Rahner: Az ige hallgatója. im.p.95.

⁶¹ Rahner, Karl - Vorgrimler, Herbert: Teológiai kishoztár. im. *Engedelmesség* szócikk

⁶² Karl Rahner: Íme, az ember. Szegedi Piaristák honlapja: http://www.szepepi.hu/irodalom/vallas/csanad/csb_142.html

⁶³ http://www.kalazanci.ro/ima_06.html#09

Összegzés

„...a keresztény élet nem merőben azoknak az általános előírásoknak a teljesítése, amelyeket a hivatalos egyház hirdet. Hanem ezekben az előírásokban és ezeken felül Isten egyéni felhívása is, amit a Jézussal való konkrét találkozás közvetít a szeretet misztikájában.” (Rahner)⁶⁴

Teilhard és Rahner egyaránt ezt a Jézussal történő valóságos találkozást kereste, élte meg és próbálta közvetíteni. Bár látjuk, hogy nyelvezetükben, személyiségükben, vehemenciájukban, érdeklődési körükben sok tekintetben mennyire különbözőek voltak, az abban való egyezés, ahogy Krisztus élő voltát képviselték, mégis inkább hasonlóságukat emeli ki.

Mélyen elgondolkodtató számomra e két ember sorsa. Vajon ha kevésbé lojálisak a hierarchia felé, ha kitörtek volna azokból a keretektől, melybe végső soron így vagy úgy, de mindkettőjüket beszorították, vagy ha a másik véglet érvényesült volna, és egyedi, de Krisztus központú gondolkodásmódjukat elfogadva csak támogatást kaptak volna, akkor milyen távlatokba vezetett volna gondolkodásuk? Ha Teilhard-t nem kényszerítették volna arra, hogy a teológia és a filozófia aktív művelése helyett a természettudományokkal foglalkozzon, akkor is felértékelődött volna számára az Anyag jelentősége? Ha Rahnernek nem kellett volna megélnie a negatív reakciókat, akkor is ebben a stílusban fogalmazza meg hittel kapcsolatos rendszerező műveit? Vajon egészen az ő sajátja volt-e ez a nyelvezet, vagy részben pajzsként szolgált, védelemként: megsűrte a befogadókat érteni kívánó elszántságuk és nyitottságuk szerint? Persze ezek a kérdések nem várnak választ, hiszen egy emberi sorsot nem tekinthetünk a véletlenek játékának, az életút alakulását nem vehetjük külső tényezők általi meghatározottságként, mivel mindannyiunk útja a saját belsőnkéből fakad.

Mégis, tegyük fel, hogy ha az egyház legalább a mai évtizedekben „meghálálná” hűségüket azzal, hogy a katolikus hívők tágabb körében vagy a nem katolikus és nem keresztényekkel folytatott párbeszédben megismertetné gondolataikat, milyen hatást érne el? Ha még mellé tennék a huszadik század más, Krisztus élő valósága felé elkötelezett keresztény gondolkodóit (pl. Bergsont, Prohászka), ha előtérbe helyezné a nagy, világító szentek élő Istentapasztalatát, ha hallgatna azokra, akiken keresztül ma Krisztus megnyilatkozik – milyen csodálatosan tudná érvényre juttatni Krisztus megváltó tettét? Milyen óriási erővel tudná felragyogtatni a világban Isten jelenlétét? Vagy ez egy alap nélküli illúzió csupán? Itt is érvényes az, ami az államszervezetben: egy népnek olyan vezetőisége lesz, melyet „kiérdemel” – ennek mintájára, az emberiségnek olyan egyháza alakul ki, melyet „megérdemel”? Miért kell Krisztusnak, mint fűnek a kő alól, az egy-egy végletekig elkötelezett személy vagy csoport lelkéből

⁶⁴ Karl Rahner: A hit alapjai. im.p.53.

Hasonlóságok és különbözőségek Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolkodásában

szinte „titokban” kinőnie? Nagy Konstantin elfogadó gesztusa óta, mióta nem kell bujkálnia, hanem teljes szépségében virágozhatna a kereszténység, minden adott lenne ahhoz, hogy Isten csodálatos tervét megvalósítsa a földön, és az üdvösség „gyára” legyen. Mondhatnánk, minden adott a külsőségekben, de úgy tűnik mégsem adott az emberi létformában magában. De ezt nem mondhatjuk, hiszen egy megváltott létformáról beszélünk! Miért nem épül mégsem óriási lelki tornyokkal, magához vonzó tiszta szépséggel Krisztus egyháza? Tényleg ennyire szűkkeblű az ember? Tényleg nem is várhatnánk el az egyháztól, hogy a mindenek mélyén égő Isteni valóság tüzeről lefújja a hamut az emberek lelkében? Miért takarja el kincseit, ahelyett, hogy hívogató módon az emberek elé tárná? Olyan ez, mintha lenne egy pékség, ahol az éhséget legjobban csillapító, legtáplálóbb eledeleket árulnák, ám a kirakatban csak pár száraz zsemle lenne kitéve, csupa olyan kellékkel, melyek nem éppen csábítanak a belépésre. A pékség tulajdonosa, aki kiadta bérbe az üzletét azzal a szándékkal, hogy mindenkit megetessen, vajon meddig fogja elnézni a forgalom csökkenését és az üzlet előtt finom falatokat éhezőket, akiket nem csábítanak a betérésre?

Jó volna Teilhard törhetetlen optimizmusát elsajátítva hinni abban, hogy az emberi szellem kollektív mértékben a magasabb megvalósultsági fok felé tör. Jó volna Rahnerrel együtt feltételezni, hogy a transzcendencia, mint a létező létének közvetlen velejárója az elfojtás alól feltör ott, ahol rést talál. Mindenesetre a sok külső tényezőre tekintés után nézzünk magunkra. Teilhard és Rahner írásait összehasonlítva megállapítottuk, hogy lényegüket tekintve nagyon hasonlót képviseltek. Eközben kitűnik, hogy a mi utunkkal is számos a hasonlóság. Ahogy papként a világ problémái felé fordultak, tőlünk is folyamatosan azt kéri Isten, folytassunk dialógust az emberekkel. Haldoklóval a kórházban, akadékoskodva vitatkozóval az utcán ajánlásgyűjtés közben, tizenéves problémáit meghallgatva a tanítások alkalmával, munkahelyen, családban és nem csak az élet kényelmes színterein, hanem személyiségünkől idegen környezetben, idegen helyzetekben is. Kétségtelen, hogy Isten kegyelme és Szent Teréz hathatós tevékenysége által már bennünk is ott lobog az az isteni tűz, mely Teilhard-ban és Rahnerben is lobogott. Mennyire tápláljuk minden nap? Mennyire éget el? Mennyire lépjük át saját határainkat akkor, amikor az már kellemetlen, azért, hogy meggyűjtsunk e tűzzel másokat is? Megbirkózunk-e minden félelmünkkel és kérdésünkkel? Kilepünk-e valóban minden szinten a komfortzónánkból azért, hogy a nálunk nagyobbban veszítsük el minden ragaszkodásunkat?

Ezekkel a kérdésekkel is szembesülünk, miközben e két gondolkodó műveit olvassuk. Az előző kérdésekkel ellentétben azonban ezekre a kérdésekre csak rajtunk áll, milyen választ adunk. Belül már kitűzve a cél, melyet az alábbi sorokban Teilhard megfogalmaz, csak elég erősnek

Pierre Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolatmorzsái...

és lángolóknak kell lenni ahhoz, hogy a hétköznapiakban napról napra mindez meg is valósuljon:

„Igen, imádni, azaz elveszteni magam a kifürkészhetetlenben, belemerülni a kimeríthetetlenbe (...),

átadni magam a Tűznek és a mindenen átsugárzó Erőnek, tudatosan és szabadon semminek tartani magamat

– annál inkább, minél tudatosabbá válok;

átadni magam teljesen annak, ami teljesen kimeríthetetlen.”⁶⁵

A cikk írója: **Marton Janka**, az ELTE tanítóképző karán vizuális nevelés szakon művészettörténet tárgyban diplomázott Krisztus-ábrázolásokból. Eddig rövid írásai jelentek meg az [AQUILA Magazin](#)ban és a [Túllépés](#) első számában. 20 éve az AQUILA közösség tagja.

Az alábbi cikkrészlet elé a szerkesztő megjegyzése:

Az AQUILA igényes szellemi életet él, és tanulmányokat is folytat. Az alább olvasható mű egy ilyen magas szintű szellemi termékből egy részlet az AQUILA „harmadrend” egyik oszlopos tagjának tollából.

Szeibert Márton

Pierre Teilhard de Chardin és Karl Rahner gondolatmorzsái...

Részletek

...

De Teilhard gondolatai általában túlmutattak a szűken vett tudományon a filozófia, teológia területére, így az Egyház szemében a gyanúsak listájára került. Még Ázsiában írta meg a *Mise a Világ felett* című elmélkedését. Párizsban az Egyház keményen fellépett ellene, és az ösbűn dogmájának „megengedhetetlen” értelmezése miatt elgondolásainak írásos revíziójára kényszerítették. Lelki válságba sodródott, de engedelmeskedett. Igyekeztek háttérbe szorítani őt, megfosztották a vallásos és tudományos oktatás lehetőségétől. Kínába száműzték, nem engedték könyveinek és tanulmányainak kiadását.⁶⁶ Kínában világhíres expedíciókon vett részt, folyamatosan írta műveit, üzeneteit. Néha engedélyt kapott, hogy rövid időre hazautazzon Franciaországba. Ismét eljutott Angliába és Amerikába is, de alapvetően Ázsiában maradt. 1938 és 1940 között írta meg legfontosabb munkáját,

⁶⁵ Teilhard: *Benne élünk*. im.p.118.

⁶⁶ Életrajzi forrás, melyből sokszor változtatás nélkül szemezgetek: Golen Károly (szerk.) 1980. *Út az Ómega felé*. Szent István Társulat. Budapest. p.663-670.